

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA HİCİV LİTERATÜRÜ¹

İpek TAŞDEMİR²

ÖZET

Batı geleneğinde hiciv, genellikle çirkin yanlış ve gülünç âdetlerin ve olayların niteliğini zarafet ve maharetle ortaya koymak olarak algılanmış ve böylece hiciv edebî bir tür olmanın yanı sıra sosyal bir fonksiyon da yüklenmiştir. Doğu edebiyatlarında ise hiciv, genellikle sosyal yönü olmayan daha çok gerçek kişilerin yerilmesine dayanan, şahsi kinlerin ortaya döküldüğü bir tür olarak görülmüş ve müstehcen, küfürlü bir edebiyatı akla getirmiştir. Türk edebiyatında İslamiyet'in etkisi ve içerdiği galiz ifadeler nedeniyle hiciv türüne hoş bakılmamıştır. Tezkirelerde ya hiciv örneklerine yer verilmemiş; ya da bu tarz şiirden kaçınmak gerektiği konusunda fikir beyan edilerek kısa bir örnekle yetinilmiştir. Bu nedenle çoğu şair hicviyelerinde mahlas kullanmamış ve hicivci kimliklerini şair kimliklerinden ayrı tutmaya çalışmışlardır. Klasik Türk edebiyatında hiciv konulu eserler, ilk olarak XIV. ve XV. asırlarda *Risâletü'n-Nushiyye*, *Mesnevi*, *Garibnâme* gibi eğitici nitelikli eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle XVI. yüzyıldan itibaren hiciv türünde yazılmış eser ve temsilcilerinde büyük bir artış görülmektedir. Lâmiî Çelebi, Kemalpaşazâde, Zâtî, Taşlıcalı Yahya, İshak Çelebi gibi şairlerle birlikte Klasik Türk edebiyatında bir hiciv yazma geleneği oluşmaya başlamıştır. XVII. yüzyıl ise hiciv edebiyatının zirve yaptığı bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde hiciv alanında edebiyat tarihimizin en meşhur şairlerinden Nefî olmak üzere Kaf-zâde Fâizî, Ganî-zâde Nâdirî, Veysî, Nev'î-zâde Atâyî, Mantıkî, Riyâzî, Fehîm, Bahâyî, Tarzî, Tıflî gibi şairler, hiciv ve hezel sahasında şiirler kaleme almışlardır. XVIII. yüzyılda Nedim, Sünbüzâde Vehbî, Kânî, Sürûrî, Hevâyî gibi şairler, hiciv türüne yeni bir soluk getirmiştir. XIX. yüzyıldan itibaren şair ve eser sayısında bir düşüş yaşanmışsa da hiciv geleneği Yeni Türk edebiyatı bakış açısıyla günümüze kadar gelmiş, yeni ve farklı formlarla edebiyatımızda varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hiciv, Yergi, Mizah, Mübalağa, Literatür.

¹ Bu çalışma 27-29 Nisan 2019 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen ASEAD V. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

² Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı ABD Doktora Öğrencisi
ipekkaya.edb@gmail.com

GİRİŞ

Batı dillerinde “satire” kelimesine karşılık gelen hicvin Arapçadan dilimize girmiş bir sözcük olduğunu biliyoruz. Fakat kelimenin kökü konusunda bazı farklı görüşler vardır. Hicvin, *İslam Ansiklopedisi*'nde “Hecv” veya “hicâ” kökünden türediği söylenirken³ Zülküf Kılıç⁴ ve Hikmet Feridun Güven⁵'e göre hiciv, köpekleri ürkütüp kaçırmak anlamına gelen “hec” kelimesinden türeyerek küfür anlamına gelir ve şiirdeki övgünün karşılığıdır.

Hiciv, *Lisanü'l Arab*'da, “Bir lafzı harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek”⁶ anlamına gelir. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*'te, “Biriyle şiir yoluyla alay etme, şiir yoluyla birini gülünç hâle koyma, yeme.”⁷ olarak tanımlanır. *Resimli Türkçe Kamus*'ta “Şiir ile birini zemmetmek, birinin meâyibini nazmen saymak.”⁸ olarak açıklanmıştır.

Hiciv sözcüğü, Arapça kökenli olduğundan bazı araştırmacılar (Agâh Sırrı Levend⁹, Ömer Özcan¹⁰, Tunca Kortantamer¹¹) bu sözcüğün yerine Türkçe karşılığı olan “yergi” sözcüğünü kullanmayı tercih etmişlerdir. Mine Mengi¹², Ferit Öngören¹³ gibi araştırmacılar ise yerginin hicvi karşılayamayacağını ve hicvin daha genel bir kavram olduğunu savunur.

Edebiyatımızda hiciv tanımı tam olarak oturtulamamış olsa da genel olarak herkesin bir hiciv tanımı vardır:

Zülküf Kılıç'a göre hiciv, “sosyal yaşantıya, kurumlara âdet ve geleneklere, kişilere yöneliktir. Bunların menfi yönlerini teşhir etmek suretiyle aksaklıkların düzeltilmesini sağlamaya çalışır.”

Agâh Sırrı Levend, hiciv sözcüğü yerine yergiyi kullanarak “...daha çok kişileri amaç tutan yergide, deyiş sertleşip kesinleşir. Yalnız dokunmakla kalmaz, yerine göre tırmalar, yaralar; sataşır, saldırır. Sertliği ve acılığı oranında kırar, sövmeye dek varır. Ancak sövmeye bile bir incelik bulunabilir.”¹⁴ der.

Hilmi Yücebaş, “Hiciv, daima hürriyetsizlikten doğmuştur. Bu sebeple daima haklı ve kuvvetli, daima keskin ve sert, daima küstah ve küfürbaz ve daima kısa ve acıdır.”¹⁵ diyerek hicvin keskinliğine ve katılığına işaret eder.

Hikmet Feridun Güven ise hicvin tanımını şöyle yapar: “Hiciv, alaya almak, sataşmak, çekiştirmek, kötülemek hatta küfür etmek demektir. Bütün bunlar duyguların bir şekilde açığa

³ *Lisanü'l Arab*'dan aktaran, M. Orhan Okay, Türkiye İslam Ansiklopedisi, “hiciv” maddesi, s. 447.

⁴ Zülküf Kılıç, “Türk Edebiyatında Birbirine Yakın Üç Kelime: Hiciv, Medih ve Hezel”, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3 Summer, 2012, s. 1743.

⁵ Hikmet Feridun Güven, *Klasik Türk Şirinde Hiciv*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilimdalı, Doktora Tezi, Ankara, 1997, s. 6.

⁶ *Lisanü'l Arab*'dan aktaran, M. Orhan Okay, Türkiye İslam Ansiklopedisi, “hiciv” maddesi, s. 447.

⁷ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007, s. 368.

⁸ Raif Necdet Kestelli, *Resimli Türkçe Kamus*, Haz: Recep Toparlı vd., TDK Yayınları, Ankara, 2004, s.182

⁹ Agâh Sırrı Levend, “Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi”, *Türk Dil Kurumu Belleten Dergisi*, Ankara, 1970, s. 37-45.

¹⁰ Ömer Özcan, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah (Yergi ve Gülmece)*, İnkılap Yayınları, Ankara, 2002, s. 19-25.

¹¹ Tunca Kortantamer, *Temmuzda Kar Satmak*, Phoenix Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 75.

¹² Mine Mengi, *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010, s.85-86.

¹³ Ferit Öngören, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizah ve Hicvi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983, s. 138.

¹⁴ Agâh Sırrı Levend, “Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi”, s. 37.

¹⁵ Hilmi Yücebaş, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, Milliyet Dağıtım, İstanbul, 1976, s. 62.

vurulmasıdır. Duygular kimi zaman hareketle (taklit, öykünme) kimi zaman çizgiyle (resim, karikatür) kimi zaman da sözle ifade edilir ki sözlü ifadelendirme edebiyatın konusudur.”¹⁶

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak hicvin en önemli özelliğinin iğneleyici, alay edici, aşağılayıcı hatta bazen küfür edici nitelikte olmasıdır diyebiliriz. Hicvin asıl amacı ifşa yoluyla dile düşürmek ve rezil etmektir; toplumdaki aksaklıkları göstermek ya da kişilere ders vermek değildir. Bu amaç sonucunda ortaya çıkan durumdan ders alma veya pay çıkarma yoluna gidilir. Hicvin amacı güldürmek de değildir. Hicivde hiciv eden kişi amacına ulaşmak için mizahı bir araç olarak kullanır. Bu yönüyle çoğu araştırmacı mizahla hiciv arasında sıkı bir ilişki olduğunu ileri sürerler. Bunlardan bazıları mizahı, hicvin bir kolu olarak ele alırken bazıları ise ikisinin aynı kaynaktan beslendiği görüşündedirler.

Mizahı hicvin bir kolu olarak görenler:

Mustafa Şefik Tunç, “...Dil inceliklerinin çeşitleri arasında yergi diye adlandırılan *istihza* ile gülmece vardır. İstihza çoğunlukla sözlü olur ve ona yakışan da budur. Gülmece ise her zaman bilimsel bir görünüm ve ağırbaşlı bir kalıp içinde görünmek ister. Fakat her ikisinde de ahlakçılık vardır.”¹⁷ sözleriyle bu görüşe katılanlardandır.

Samim Kocagöz’ün “alayın içinde mizah vardır, kara mizah vardır, taşlama ve yergi de vardır. Osmanlı Devleti’nin hoşgörüsü mizahın gelişmesinde etkili olmuştur.”¹⁸ şeklindeki sözleri bu görüşü desteklediğini göstermektedir.

Mizah ve hicvin aynı kaynaktan beslendiğini söyleyenler:

Hasan Hüseyin’in , “yergi ile mizahın kökleri birdir. Mizah da yergi de güçsüzün güçlüden öç alışıdır... egemenler ne zaman işi azıtmışlardır o zaman mizah ve yergi alabildiğine gelişmiş, etkinlik kazanmıştır.”¹⁹ şeklindeki sözleri onun bu görüşü desteklediğini vurgular niteliktedir.

Ömer Özcan ise yergi ve gülmeceyi ikiz kardeş olarak görür. “Biri ağlarsa o da ağlar; biri gülerse o da güler” diyerek yerinde bir tespit yapmıştır.²⁰

Bu görüşleri de göz önünde bulundurduğumuzda hiciv ve mizah birbirini tamamlayan iki unsurdur. Fakat hiciv söz konusu olduğunda mizah, hicvin amacına hizmet eden bir araçtır. Bu nedenle antolojilerde, hiciv ve mizah örnekleri birlikte verilmiştir.

Hicvin mizahi yönünün yanı sıra bir gerçeğe dayanması, tenkit ve uyarı içermesi bakımından didaktik tarza girdiği görüşü de vardır. Bununla beraber bazı hicivciler, hiddetindeki coşkunluk ve şiddet dikkate alınarak lirik olarak da değerlendirilirler.²¹

Yukarıda hicvin tanımını yapıp diğer üslup ve türlerle olan ilişkisinden bahsettik. Peki, hiciv tam olarak nedir? Sanat mıdır? Tür müdür? Anlatım biçimi midir? Çalışmamızı oluştururken yararlandığımız kaynakların çoğunda²² hicvin sanat olarak ele alındığı görüşüne

¹⁶ Hikmet Feridun Güven, *Klasik Türk Şirinde Hiciv*, s. 1.

¹⁷ Tunç’tan aktaran Ömer Özcan, *Geçmişten Günümüze Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah (Yergi ve Gülmece)*, s.14.

¹⁸ Kocagözden aktaran Ömer Özcan, a.g.e., s. 14

¹⁹ Hasan Hüseyin’den aktaran Ömer Özcan, a.g.e., s. 14

²⁰ a.g.e., s.18

²¹ M. Orhan Okay, Türkiye İslam Ansiklopedisi, “hiciv” maddesi, s. 447.

²² Bkz. Zeynep Günal, *N.V. Gogol’ün Hikâye ve Romanlarında Hiciv Sanatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), 1988.

Bkz. Yıldırım Büker, *İlya İlf ve Yevgeni Petrov’un “On İki Sandalye” Adlı Romanındaki Hiciv Sanatı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), 2011.

ulaştık. Ağâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatın Gülmece ve Yergi* adlı makalesinin girişinde “Gülmece ve yergi, edebiyat türleri arasında, başarılması ayrı koşullara bağlı, ayrı nitelik taşıyan ince bir sanattır.” diyerek hicvi, bir sanat olarak ele alır. Buna karşılık hicvin tür olduğunu söyleyenler de az değildir. Örneğin H. Feridun Güven hicvi tür olarak alanlardandır: “...bu yönüyle set çekmeye çalışmışsa da hiciv, taşlama, yergi gibi kelimelerle vasıflandırdığımız eserlerin varlığı bu tabiiliğin bir neticesidir. Mademki böyle edebi bir tür vardır, incelenmeli ve edebiyatın genel çerçevesi içerisindeki yerine oturtulmalıdır.” M. Orhan Okay da hicvi tür olarak ele alanlardandır: “... bu türün ikinci bir unsuru olan mübalağa, hicvedilecek kişinin esasen mevcut bir kusur yahut zaafının abartılarak gülünçleştirilmesidir.”²³ Bunlardan farklı olarak Yüksel Baypınar “Hiciv kavramı üzerine yapılan çok çeşitli araştırmalarda bu ‘edebi tutum’ ile ilgili değişik tanımlara rastlamaktayız.”²⁴ diyerek hicvi, edebi bir tutum olarak ele alır.

Naçizane fikrimiz hicvin bir tür olduğudur. Hicvi, tek başına bir sanat olarak ele alamayız. Hiciv başlı başına sanat olsaydı bugün “müzikte hiciv”, “edebiyatta hiciv” veya “resimde hiciv” diyemezdik. Hiciv bu sanatların ortaya konulmasını sağlayan bir türdür. Hiciv, diğer türler gibi edebiyatımızda şiir olarak doğmuş, 20. yüzyıldan sonra roman, hikâye, tiyatro gibi nesir türlerinin yanında hiciv türünde nesirle yazılmış eserlere de rastlanmıştır.²⁵

Hicvin oluşması için mizah, mübalağa ve kötüleme unsurlarının aynı hedefe yönlendirilmesi gerekir. Bundan dolayı hiciv ve mizahın birbirine karıştığını daha önce de belirtmiştik. Mizahı hicivden ayıran en önemli özellik, sadece güldürme amacı olması ve tamamen kurmaca olaylara dayandırılabilmesidir. Buna karşılık hiciv, daha çok kişisel olduğundan tamamen olmasa da gerçeği yansıtmalıdır. Mizahta hemen hemen her konu işlenebildiği halde hicivde sosyal bir konu, toplumu ilgilendiren bir olay veya çoğunlukla gerçek kişilerin hedef alınması esastır.²⁶

Hicvin oluşmasında ikinci bir unsur olan mübalağa, hicvedilecek kişinin esasen mevcut bir kusur yahut zaafının abartılarak gülünçleştirilmesidir. Üçüncü unsur olan kötüleme ise tenkitin daha aşırı bir çeşididir. Bu bakımdan hiciv, “medh”in karşıtı olup dar anlamda “zemm” ile eş anlamlıdır. Hiciv yazarının amacı çoğunlukla yaralamak, yıkmak, yok etmektir. Hicve, Halk edebiyatında “taşlama” denilmesi, *Sihâm-ı Kazâ*, *Sihâm-ı İlhâm* gibi eserlerin adındaki “ok” kavramı, Batı ve Türk karikatüründe hicvin ok veya taş atan insanlarla sembolize edilmesi bu düşüncenin ürünüdür.²⁷

Hiciv türünde bir eserin edebi değeri olması için zekâ ve nükte unsuru taşıması; zarif ve ince çağrışımlarda bulunması; mecaz, teşbih, istiare, mübalağa, hüsn-i talil, tecâhül-i ârif gibi edebi sanatlarla kaleme alınması gerekir. Kişileri hedef alan hicivlerde şaka ile takılmaktan başlayarak küfre varan ve hatta cinselliğe dayanan galiz ifadelerle rastlanır. Bu ifadelerin yanında metheder görünerek zemmetmek, yani ironi denilen tarzın örneklerine de rastlamak mümkündür.²⁸

Bkz. Hatice Bayana, Teffi'nin (Nadejya Aleksandrovna Lohvitskaya) Eserlerinde Hiciv Sanatı, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), 2012.

²³ M. Orhan Okay, Türkiye İslam Ansiklopedisi, “hiciv” maddesi, s. 447.

²⁴ Yüksel Baypınar, Hiciv Kavramı Üzerine Bir İnceleme, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 2012.

Kaynak: http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tum_list.php?t=tum&psearch=hiciv, 24 Nisan 2019.

²⁵ M. Orhan Okay, Türkiye İslam Ansiklopedisi, “hiciv” maddesi, s. 447.

²⁶ A.g.e., s. 447.

²⁷ A.g.e. s. 447.

²⁸ Bkz. Budak, Ali (2013). *Zafername: Ziya Paşa'nın İroni ve Parodi Şaheseri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.

1. TÜRK EDEBİYATINDA HİCVE YAKLAŞIM

Türk edebiyatında hiciv söylemenin nedenleri çoktur. Hiciv söylemek istedikten sonra hicvedilecek bir şey ve hiciv sebebi bulmak çok kolaydır. H.Feridun Güven, bu konuyla ilgili

“Biri sakal bırakır hicvederler, keser yine hicvederler. Sarışın kimseleri sarışın diye pisliğe, esmerleri esmer diye çingeneye benzetir hicvederler. Evlenmeyen birini iktidarsız diye, evlenmeye kalkanı veya evleneni pezevenk diye hicvederler. İdarecileri, mülayim davranırsa pısrıklık ve korkaklıkla, sert davranırsa zalimlikle hicvederler.”

diyerek hicvin dört amaçla yazıldığını söyler: 1. Düşmanlık, kin ve nefret 2. Umduğunu bulamama, incinme, hayal kırıklığı ve hoşnutsuzluk 3. Kıskançlık, Menfaat ve kendini beğenme 4. Şakalaşmak, gülmek ve eğlenmek.

Klasik Türk Edebiyatında hicivcilerin ve tenkit ettikleri kişilerin daha çok saray çevresinde elit bir hayat sürmüş olması bile argo ve küfür kullanımlarını etkilememiştir. Şairler, çoğu zaman terbiye sınırlarını aşırp kaba saba laflarla dolu, nahoş hatta küfür içerikli eserler kaleme almaktan kaçınmamışlardır. Bunun nedenini Agâh Sırrı Levend *Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi* adlı makalesinde şu şekilde açıklamaktadır:

...Toplumda kadının yeri olmaması, erkekleri zevklerinde ve eğlencelerinde yalnız ve baş başa bırakmış, kendi aralarında toplanıp şakalaşan erkekler, yanlarında çekinebilecekleri kadın olmadığı için kaba saba konuşmayı, karşılıklı sataşmayı, bu yolda yazılanları okumayı görenek haline getirmişlerdir. Kadınlar okuyup yazma bilmedikleri için bunları görüp okuyacak durumda değillerdir.²⁹

Türk edebiyatında İslamiyet'in etkisi ve içerdiği galiz ifadeler nedeniyle hiciv türüne hoş bakılmamıştır. Tezkirelerde ya hiciv örneklerine yer verilmemiş; ya da bu tarz şiirden kaçınmak gerektiği konusunda fikir beyan edilerek kısa bir örnekle yetinilmiştir.³⁰ Bu nedenle çoğu şair hicviyelerinde mahlas kullanmamış ve hicivci kimliklerini şair kimliklerinden ayrı tutmaya çalışmışlardır. Fakat toplum nazarında düşecekleri kötü durumu bilmelerine rağmen hicviyeleri kaydeden, hatta onları bir mecmua haline getiren şairlere de rastlamak mümkündür.³¹

Hicve yaklaşım konusunda edebiyat araştırmacılarının da hemen hemen aynı görüşte olduğu görülmektedir. Agâh Sırrı Levend aynı makalesinde hicve olumsuz yaklaşarak

Hecv ise ustaca yapılmış örnekleri bulunmakla birlikte, çoğunlukla yerme değil, saldırma ağız dolusu sövmedir. Bu yolda hiçbir ölçü ve sınır tanınmaz. Söyme ne denli ağır olursa, hecv o oranda etkili sayılır. Birçok usta şairler kalemlerini bu çirkefe bulaştırmaktan çekinmemişlerdir. Nef'i'nin babasını yerme ile başlayan Sihâm-ı Kazâ'sı Bahaî-i Küfrî, Havaî, Tıflî, Tırsî ve Sururî'nin divanları, açık saçık (müstehcen) manzumelerle doludur. Öyle ki bunların en hafifi yüz kızarmadan okunmaz.³²

²⁹ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Gülmece ve Yergi*, s. 40

³⁰ Hikmet Feridun Güven, *Klasik Türk Şirinde Hiciv*, s. 3.

³¹ M. Orhan Okay, *Türkiye İslam Ansiklopedisi*, “hiciv” maddesi, s. 447.

³² Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Gülmece ve Yergi*, s. 40

ifadesinde bulunmuş ve bu niteliklerle yapılan hicvi suç saymıştır. Bunun yanında hicve olumlu bakan edebiyat araştırmacıları da yok değildir. Hilmi Yücebaş, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*'nde hiciv üzerine düşüncelerini beyan ederken şöyle der:

...hicvin yaptıklarına methiyenin cılız kollarının gücü yetmez... bu sebeple gerçeklerin ebedî aydınlığı, hicvin şimşeklerinin parlaklığındadır! Hicvin ötesinde alınganlıklar, kırgınlıklar olsa da gene hiciv, sarp yolunda yürüyüşüne devam eder.³³

2. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA HİCİV TÜRÜNDE YAZILMIŞ ESERLER³⁴

Türk mizah ve hiciv edebiyatının elde bulunan ilk ürünleri XIII ve XIV. yüzyıllarda karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde kaleme alınan eserler daha çok dini- ahlaki mahiyette olduğu için hiciv türünde yazılmış eserlerin sayısı oldukça azdır.³⁵ Bu dönemlere ait en önemli hiciv ve mizah türünde yazılan eserler arasında Yunus Emre'nin bazı şiirleri karşımıza çıkar. Bunların başına şathiyelerin bilinen eski örneği olan “çıktım erik dalına onda yedim üzümü” diye başlayan şiir gelir. Bu tür şiirler dıştan bakıldığında şeriata aykırı gibi görünen; fakat tasavvufî anlamda bir hakikati ifade eden, iğneleyici ve alaycı bir üslûba sahip şiirlerdir. Yunus Emre'nin diğer bazı şiirlerinde inançta ve bilgide şekle kapılıp kalmış olanlar; ilahî sevgiye yeteneği olmayanlar gülünçleştirilerek kınanır. Yunus Emre'nin XIV. yüzyılın hemen başlarında kaleme aldığı *Risâletü'n-Nushiyye*'de Mevlânâ'dan alınma “duvar dibini delen hırsız hikâyesi” bir mizah ürünü olarak dikkati çeker. Mevlânâ'nın başta *Mesnevi* olmak üzere, *Fihî Mâfih*, *Mecâlis-i Seb'a* adlı eserlerinde bir küçük kitapçık oluşturacak kadar çok sayıdaki güldürücü ve tabii ki aynı zamanda eğitici, öğretici hikâyelere bakmak gerekir.³⁶

XIV. Yüzyıl:

Şemsi (Derviş, Kalender, Işık), *Deh-murg* (1315): Mizahî unsurlarla örülü olan bu mesnevi daha ziyâde nasihat vermeyi amaçlar. Tamamen sembolik olan hikâyede kuşların ağzından muhtelif insan karakterlerinin sert ve hicivli bir dille tahlilini dinlemekte ve kuşların tabii tasvirleriyle birlikte hakiki hayat sahneleriyle karşılaşmaktadır.

Gülşehri (ö. 1317), *Mantıku't-Tayr* (1317): Eserde, Mevlânâ'dan alınan *Nahivci ile Gemici* hikâyesi; *Kelile ve Dimne*'den alınan *Arslan ile Tavşan* hikâyesi” ve *Dastân-ı Rüstem ve Kurd* gibi hikâyeler yer alır ve bu hikâyelerin her biri hem eğitici hem de mizahî yönleri olan hikâyelerdir.

Âşık Paşa (ö.1333), *Garibnâme* (1330): Dil açısından edebiyatımızda önemli bir yere sahip olan Âşık Paşa'nın *Garibnâme*'sinde, bir bedevînin ateş yakmak için çakmak taşı ve kava yalvarması ya da Mevlânâ etkisindeki, tesadüfen yol arkadaşları olan Türk, Arap, Fars ve Ermeni'nin üzüm için kavgalarını anlatan hikâyede olduğu gibi güldürücü sahneler bulunur.

Hoca Mes'ûd (XV. yüzyıl), *Süheyl ü Nev-bahar* (1350): Bu mesnevide bahsedilen Fağfur'un Süheyl için hazırlattığı toy da mizahi çizgilerle tasvir edilir.

Tutmacı (XIV. yüzyıl), *Gül ü Hüsrev* (1387-1403 arası): Bugün baktığımızda edebiyatımızda sık sık karşımıza çıkan güldürücü çizgilerle çizilmiş kocakarı tasvirinin bilinen

³³ Hilmi Yücebaş, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, s. 86.

³⁴ Bu bölüm hazırlanırken Gamze Demirel'in, *Klasik Türk Edebiyatı Geleneğinde Hiciv* adlı makalesi esas alınmıştır.

³⁵ H. Feridun Güven, *Klasik Türk Şirinde Hiciv*, s. 220.

³⁶ H. Gamze Demirel, “Klasik Türk Edebiyatı Geleneğinde Hiciv”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.5, sayı: 10, s. 149-150.

ilk örneği Tutmacı'nın 1387-1403 arasında yazmış olduğu *Gül ü Hüsrev* adlı eserinde görülmektedir. Aynı eserde Hüsrev'in yolculuğu sırasında karşılaştığı, insan yiyen zencilerin reisinin kızı da komik çizgilerle tasvir edilir.

Kadı Burhaneddin (ö.1398): *Dîvân*'ında mizahî unsurlara; hatta tamamı mizah unsurlarıyla örülmüş şiirlere sıkça rastlanmaktadır.

Kirdeci Ali, *Delletü'l-muhtel: Delletü'l-muhtel* adındaki hilekâr kadın, onun hileleri ve birbirinden habersiz kocaların etrafında dönen olayların oluşturduğu eser daha önce sözü edilenlerden çok daha farklı bir karakterdedir. Mizahî bir üslupla yazılmış olan bu mesnevide eğlendirme amacı ön plâna çıkmaktadır.

Kul Mes'ud, *Kelile ve Dimne Çevirisi* (XIV. yüzyılın ilk yarısı): Eski Türk edebiyatı eserleri içerisinde, kahramanı hayvan olan pek çok hikâye örneğine rastlamak mümkündür. Kul Mes'ud'un *Kelile ve Dimne*'den yaptığı çevirisi de bu tarz bir eserdir ve içerisinde yer alan hikâyelerin bir kısmında mizahın ağır bastığı tespit edilmiştir.

Sadru'd-dîn Şeyhoğlu, *Marzubânnâme Tercümesi*: Bu eserde yer alan hikâyelerden bir kısmı mizahî, hatta müstehcendir.

XV. Yüzyıl

Ahmedî (Tebrizli/Akkoyunlu) (ö. 1412-1413), *Esrârnâme* (1479): Bu eserde yer yer mizahî hikâyelere tesadüf edilmektedir.

Ahmed-i Dâî (ö. 1427): “Dîvân”ında mizahî beyitlere rastlanır.

Bedr-i Dilşad (ö.1427), *Muradnâme* (1451): Eserin tümünde mizahi bir anlatım hâkimdir. Eser mizahî unsurlarla süslenerek; verilen bilgilerin ve öğütlerin insanlar üzerinde daha etkili olması sağlanmıştır.

Mercimek Ahmed, *Kabusnâme Çevirisi* (1431): Eserin bir bölümünün tamamen mizaha ayrılmış olmasının yanı sıra pek çok yerde de mizahi ifadelerin kullanıldığı hikâyelerin anlatıldığı tespit edilmiştir.

Şeyhî (ö. 1431), *Dîvân, Harnâme: Dîvân*'ında, çok dikkat çekici olmamakla birlikte, mizahî şiirlere rastlanır. Mizahi olarak zikredilen ancak başka bir açıdan bakıldığında sosyal eleştiri türü olarak kabul edebileceğimiz *Harnâme*' sinde ise Şeyhî daha ziyâde, tiplerin gülünç yanlarını ve gülünç durumlarını ön plana çıkarır.

Nesimî (ö. 1433): Nesimî'nin, din adamlarına yönelik eleştirileri dikkat çeker. Bu eleştirilerin tespit edildiği beyitlerde Nesimî, eleştiren, eleştirirken de güldüren bir söyleyişle karşımıza çıkar.

Ahmed Hayalî (Derviş) (İznikli), *Ravzatü'l-Envâr* (1449): Eserde, Mevlânâ'nın *Mesnevi*'sinden alınan *Attarlar Çarşısından Geçen Debbağ* hikâyesinin anlatıldığı görülür.

Halîlî (Diyarbakırlı) (ö. 1485): *Firkât-nâme (Furkât-nâme ya da Gurbetnâme)* (1471): Sergüzeşt türüne örnek olarak verebileceğimiz bu eser, döneminde geçen ilginç olayları aktarması bakımından önemlidir.

Lutfî (Deli, Molla) (Tokatlı) (ö. 1494), *Harnâme*: “Molla Lutfî'nin *Harnâme*'si o zamanın tanınmış bilginlerinden “Uslu” lâkabıyla ünlü Şucâuddin İlyas ile vezirler arasında geçen makam, mansıb ve tayin çerçevesinde dönen bir tartışmayı dile getirir. Molla Lutfî, uslu kelimesinin Sırpça “koca eşek” anlamına gelmesinden yararlanarak eşeklerle ilgili tasavvuru güç bir zenginlikte atasözü, deyim ve kelime kadrosu kullanarak zamanının vezirleri, sahn müderrisleri ve hattâ inceden inceye hükümdarı ile alay eder.

Ahmed Paşa (ö. 1497): *Dîvân*'ında yer alan şiirlerinde zaman zaman alaycı bir üslûp kullandığı dikkati çeker.

Vahyî: Toplumdaki insanların her türlü tutum ve davranışlarına eleştirel bir gözle bakarak bunları, mizahî bir üslupla anlattığı takvimi vardır.

XVI. Yüzyıl

Necâtî (ö. 1509), *Dîvân: Dîvân*'ında yer alan mizahî *Katır Mersiyesi* gibi örnekler bir dîvânçe oluşturacak hacimdedir.

Amrî (ö. 1524): Kortantamer, Amrî'nin bir gazelinin Hıristiyanlık motifleri ile örülü espriler etrafında döndüğünü ifade eder.³⁷

Güvâhî (ö. 1526), *Pendnâme*: Bu eserde Güvâhî, kendi gözlem, izlenim ve deneyimlerini gerçekçi bir yaklaşımla kısa hikâye, nükte ve fıkralara dönüştürür ve atasözlerini de kullanarak okuyucuya öğüt vermeyi tercih eder.

Lâmîî Çelebi (ö. 1531), *Letâifnâme*: “Bu eser başta, mizahı kuşku ile karşılayanları göz önüne alarak mizahı tartışır ve mizahın İslam kültüründe var olduğunu, meşru olduğunu kanıtlamaya çalışır. Sonra fıkralar ve anekdotlar gelir. Önce güldürmeyi ve eğlendirmeyi amaçlayan bu *Letâifnâme* aynı zamanda düşündürür ve zaman zaman ciddi bir toplumsal eleştiriyi de sezdirir.

Kemal Paşazâde (ö. 1533): Bir kıstasında şeytanla alay eder, bir başkasında ironik bir şekilde zamanı eleştirir.

Mahremî (Tatavlı) (ö. 1535), *Mecmaü'l-letâif, Şütür-nâme*: Hicve örnek olarak verilebilecek eserler arasında zikretmemiz gereken *Mecmaü'l-letâif* inin yanı sıra, bir devenin başından geçen hikâyeleri mizahî bir dille anlattığı *Şütür-nâme*'si de önemli bir eserdir.

Me'âlî (ö. 1535): Me'âlî'nin *Dîvân*'ında hiciv türüne örneklik edecek ifadeler rastlamak mümkündür. Hatta kedisinin ölümü üzerine bir mersiye bile yazmıştır. Bu şiirde Meâlî, mersiye nazım şeklinin özelliklerinden yararlanarak mersiyelerle inceden inceye alay eder. Mersiyelerde ölenler hakkında söylenenleri çok esprili bir dille kendi kendisi hakkında yazar.

İshak Çelebi (Kılıçzâde) (Üsküplü) (ö. 1537), *Hecv ve Hezliyât*: Bazı beyitlerini Âşık Çelebi'nin iktibas ettiği *Hicv ve Hezliyât*'ının nüshasının varlığı kesin olarak bilinmektedir.

Gazali Mehmed Deli Birâder (ö. 1535), *Dâfîu'l-Gumûm ve Râfîu'l-Hümûm*: Gazellerinin pek çoğu müstehcen ifadelerden oluşur. Özellikle *Dâfîu'l-Gumûm ve Râfîu'l-Hümûm* adlı eseri Elfiyye (erkeklik organı) ve Şefliye (dişilik organı) tarzında düzenlenmiştir ve açık saçık ifadelerle dolu bir eserdir. Bunun yanı sıra kaynaklar, onun kişilere yönelik hicivlerinin de var olduğundan da bahsetmektedir.

Abdî Musa (ö. 1536): *Binbirgece Masalları*'nın çevirisini yapmıştır. Bu hikâyelerden bazıları mizahî bir nitelik taşır.

Ali Vâsi (ö.1543), *Hümâyün-nâme* (1512- 1520): Eserinde, kahramanlarını hayvanlardan seçerek bu temsili kahramanlar vasıtasıyla yaptığı tenkitlerin birçoğunun dönemindeki yöneticilere ve idareye yönelik olduğu düşünülmektedir.

³⁷ Kortantamer'den aktaran, Gamze Demirel, *Klasik Türk Edebiyatı Geleneğinde Hiciv*, s. 142.

Nihâlî Cafer Çelebi (ö. 1543), *Hiciv ve Hezliyat*: Nihâlî Câfer Çelebi'nin XVI. yüzyılın önde gelen heccavı olduğu söylenebilir. Sehi Bey'e göre o, latîfe konusunda asrın yegânesidir. Nihâlî Câfer Çelebi'nin hiciv ve hezli için en önemli kaynak *Âşık Çelebi Tezkiresi*'dir.

Cinânî (Bursalı) (ö. 1545), *Bedâyiü'l-âsâr, Cilâu'l-kulûb*: Bu eserlerde anlatılan hikâyeler mizahî özellik arz eder. Özellikle *Bedâyiü'l-âsâr*'ın son bölümünde Cinânî, garîbe ve acîbe adı altında kendisinin duyduğu veya gördüğü yahut tanıdığı kişilerle ilgili bazı latîfelere yer verir. *Bedâyiü'l-âsâr*'da *Mekr ü hîle-i zenân* adlı kadınların hîle ve fitnelere dair bir bölüm de vardır, buradaki hikâyelerin bir kısmı müstehcendir.

Zâtî (ö. 1546), *Divân, Letâif Risalesi, Letâif-i Mevlânâ, Mecmau'l-letâif*: Zâtî'nin *Letâif*'inde ve *Dîvân*'ında (müfredât bölümünde) Keşfî, Çakşırı, Şeyhî, Ferdî, Visâlî, Mihrî, Ferrûhî, Âhî, Mesîhî, Enverî, İshak Çelebi, Harimî, Mahremî, Sehî, Hayâlî, Necatî gibi şairler ve Ali Paşa, İsa Paşa, Mehmed Şah Çelebi gibi tarihî şahsiyetler hakkında söylenmiş hicivler bulunmaktadır. Yine aynı ciltte bu kitapçıktan sonra yer alan *Latîfehâ-yı Mevlânâ Zâtî* adını taşıyan; fakat *Mecmaü'l-Letâif* diye tanınan bir latifeler kitapçığı daha vardır. Bu eserde Zâtî kendi çağdaşı olan edebî ve tarihî kişilikler arasında geçen olayları, şakalaşmalar ve hatıralar şeklinde anlatır.

Lâyihî Mustafa Efendi (ö. 1565), *Muhâdarât*: Bu eser edebiyata, tarihe ait fıkralar, hikâyeler içeren latîfeleri bir araya toplamıştır.

Fuzûlî (ö. 1566), *Dîvân, Şikâyetnâme, Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi, Beng ü Bâde*: Fuzûlî'nin *Dîvân*'ında mizahî unsurlar dikkat çekecek derecede fazladır. Öyle ki *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinde dahî mizahî unsurlara rastlamak mümkündür. *Beng ü Bâde*'nin baş tarafında ise tevhid, münacat kısımlarında bile içki motif, mazmun ve kavramlar melâmet neşesi ve rindâne bir tavırla şakacı, nükteli bir şekilde kullanılırlar. Fuzûlî'nin mektup türüne örneklik eden *Şikâyetnâme*'si ise bürokrasinin ve küçük bürokratların çok güzel eleştirilerinden birisidir. Fuzûlî bu mektupta adeta Max Weber'in bürokrasisinin hayattaki uygulamasının bir örneğini güldürücü bir şekilde anlatır gibidir.

Gubârî (ö. 1566): Şairlik yönü pek de güçlü olmayan Gubârî'nin sözünü sakınmayan birisi olduğu ve bunu şiirlerine de yansıttığı dikkati çeken en önemli husûsiyetidir.

Latifî (ö. 1582), *Evsâf-ı İstanbul*: İstanbul ile ilgili olarak çeşitli konularda bilgi veren bu eserde, zaman zaman mizahî anlatıma başvurulduğu tespit edilmiştir.

Taşlıcalı Yahyâ Bey (ö. 1582): Arifî, Kandî, Siyahî, Sırrî'ye sataşan alaycı kıtalar yazmıştır. En çok Hayâlî'ye sataşır ve ona karşı ağızını bozar; ancak onun Rüstem Paşa için yazdığı mersiye üslubundaki terkîb-i bend güzel bir hiciv örneğidir. Ayrıca *Hamse*'sinde çok sayıda mizahî hikâye bulunduğu görülür.

Azmî (ö. 1582), *Letâif-nâme*.

Azerî (ö.1585), *Nakş-ı Hayâl* (1599): Azerî'nin tanınmasında etkili olan dinî-tasavvufî bir özellik arz eden bu mesnevinin her bölümünde "makale" başlığı altında ahlâkî bir öğüt verilmekte, "hikâyet" adıyla da konuyla ilgili bir hikâye anlatılarak birkaç mısra hâlindeki öğütlerle bölüm tamamlanmaktadır.

Sânî (ö. 1587) ve Sâî (ö. 1596): Kaynaklar, Sânî ile Sâî'nin birbirlerine mizahî mektuplar yazdıklarından bahseder.

Bâkî (ö. 1600): Bâkî, çağdaşı olan şairlerle, özellikle de Emrî ile karşılıklı olarak hicivleşmiş, hatta bazen bunun boyutunu küfürleşme ve hakarete kadar vardırırmıştır.

Fakirî (Kalkandelenli) (XVI. yüzyıl), *Letâif ve Risâle-i ta'rifât*.

Fütuhî (XVI. yüzyıl), *Pire Manzumesi*.

Nasûhî (XVI. yüzyıl): Mizahî bir takvimi vardır.

Ayrıca Germî, Fikrî, Andelîbî, Figânî (ö. 1531-32), Basirî (ö. 1534-35), Cemâlî (ö. 1583), Mesîhî (ö. 1512), Sagârî, Bikî, Sücûdî, Tırâflî de XVI. yüzyıl içerisinde hiciv türüne örnek veren şahsiyetler arasında zikredilmelidir. Aynı yüzyılda yaşamış olan Revânî (ö. 1524), Tâcizâde Cafer Çelebi (ö. 1514), Fazlî, Behiştî, Bekâyî de mizahî mevsim tasvirleri ile dikkati çekerler.

XVII. Yüzyıl

Mustafa Âlî (Gelibolulu) (ö. 1600), *Câmiü'l-buhûr der Mecâlis-i sûr*: Âlî'nin eseri çeşitli güldürü sanatlarını icra edenler hakkında bilgi verdiği gibi bazı sahneleri mizahî bir dille anlatır.

Bağdatlı Rûhî (ö. 1605), *Terkîb-i bend*: Şairin *Terkîb-i bend*'i, toplumsal yergiye verilecek en güzel örnektir.

Kafzade Fâizî (ö. 1618): Fâizî'nin Nef'î ile karşılıklı söylenmiş hicivleri bulunmaktadır. Fâizî'nin Nef'î hakkında söylediği kıt'alara *Sihâm-ı Kazâ* ve hiciv mecmûalarında rastlanmaktadır.

Veysî (ö. 1627), *Hicviye*: Veysî'de de hicivlere rastlanmaktadır. Ancak ondaki hicivler, hakaret ve küfre dönük hicivlerdir. Veysî'nin bu başlık altında değerlendirilmesi gereken bir takvimi de vardır. Bu takvimde, o dönem insanların; tutumları, davranışları, alışkanlıkları, çeşitli açılardan değerlendirilerek esprili bir dille ele alınmıştır.

Azmizâde Mustafa Haletî (ö. 1631): Rubaileri ile ünlü olan şair, bu rubailerinde zaman zaman dönemi ile ilgili şikâyetlerini açık bir dille gündeme getirmekten geri durmamıştır.

Süheylî (ö. 1632'den sonra), *Acâibü'l-Meâsir ve Garâibü'n-Nevâdir*: İçerisinde güldürücü hikâyelere rastlanır.

Nergisî (ö. 1633), *Nihâlistân*: Nergisî'nin mensur *Hamse*'sinde yer alan *Nihâlistân* ise konularını yazarın çevresinden ve hayatından alan zarif, eğlenceli ve modern küçük hikâye tarzına çok yaklaşan örnekler içerir.

Nef'î (ö. 1635), *Sihâm-ı Kazâ*: Nef'î, *Sihâm-ı Kazâ*'da babasından başlayarak, vezirler, ulemâ, şairler ve pek çok kişiyi ağır bir şekilde yerer. Söz gelişi Gürcü Mehmet Paşa' yı yeren şiirinin "a köpek" redifi bile yergilerin şiddeti hakkında bir fikir verebilir.

Nev'izâde Atâyî (ö. 1636), *Nefhatü'l-ezhâr ve Sohbetü'l-ebkâr*: Atâyî özellikle *Nefhatü'l-ezhâr ve Sohbetü'l-ebkâr*'da Taşlıcalı Yahya'nın (ö. 1582) mesnevilerinde olduğu gibi hem Doğu-İslâm ortak hikâye alanlarından hem de kendi çevresinden aldığı pek çok konuyu tamamen mizahî hikâyeler olarak anlatır.

Fehîm-i Kadîm (ö. 1648), *Şehrengîz*.

Abdurrahman Hıbrî (Edirneli) (ö. 1659), *Hadâyıku'l-Cinân* (1630-1631): *Hadâyıku'l-Cinân* adlı latifeler mecmuası eğlenceli, mizahî içerikli fıkralardan, dinî, tarihî konulu küçük latifelerden oluşur.

Bahâ-i Küfrî (ö.1661), *Dîvân*: Bahayî'nin *Dîvân*'ında, mizahî yönü ağır basan gazellere rastlanmaktadır.

Tarzî (Mehmet) (Eski Zağralı) (ö. 1662), *Vasiyet-nâme* (*Vasiyet-i Tıflî*), *Zelle-nâme*: Tarzî'nin *Zelle-nâme* adlı eseri, dönemin hiciv şairlerinden bazılarını zikretmesi açısından dikkat çekicidir. Tarzî'ye ait olan bir diğer hiciv ise, *Vasiyet-nâme*'sidir. Tarzî, bu eserini mizahî bir üslupla kaleme almıştır.

Tıflî (Ahmet Çelebi) (ö. 1665), *Vasiyet-nâme, Sansar Mustafa hikâyesi*: Tıflî, döneminde yaşayan pek çok şairle hicivleşmiştir. Kaynaklar Tıflî'nin *Vasiyet-nâme* isimli bir kasidesinin varlığından da söz etmektedirler.

Nâilî Dîvânı (ö. 1666): Mahallileşmenin etkisiyle *Dîvân*'ında yerli konulara yönelmesi, dönemi ile ilgili birtakım sıkıntılarını sözünü sakınmadan, açık bir şekilde dile getirmesine vesile olmuştur.

Nâbî, *Dîvân*: *Dîvân*'ında mizahî unsurlar yer almaktadır.

Sâbit: *Dîvân, Edhem ü Hü mâ, Zafernâme*: *Dîvân*'ının yanı sıra bahsedilen bu iki mesnevisinde de mizahî üslup dikkati çeker.

Yukarıda saydığımız bu isimlere ilâve olarak, XVII. yüzyılda; Feyzî (ö. 1679), Sükunî (ö. 1690-91), Mantıkî (ö. 1635), Ganizade Nadiri (ö. 1626), Riyâzî (ö. 1644), Vahdetî gibi şairlerin de hiciv ile ilgili örnekler verdikleri unutulmamalıdır.

XVIII. Yüzyıl

Ahmed Dede (Müneccimbaşı, Derviş) (ö. 1701), *Letâif*: Küçük hikâyelerden oluşan bir mecmua olup değişik konuları ele alan latifeleri içermektedir.

Nâbî Dîvânı (ö. 1712): Nâbî, şiirlerinde dönemini değerlendirirken, o dönemdeki aksaklıkları da sık sık dile getirmiştir.

Hevayî (Havaî, Hevaî, Mürekkepci, Kubûrî-zâde Abdurrahman, Rahmî) (ö. 1715) *Hezliyyat*: Hicivlerinin bir araya getirilmesi neticesinde oluşmuş bir *Dîvân* (Hevâyî Dîvânı)'ı vardır.

Bahrî (Mehmed Paşa) (Gelibolulu), *Letâif-i Bahrî, Mutâyebat* ya da *Mecmua-i Hikâyat* (XVIII. yüzyılın ilk yılları): Bahrî'nin eserinde yer alan hikâyeler daha ziyade günlük olaylardan ortaya çıkmış güldürücü nitelikteki hikâyelerdir. Bazı hikâyelerde, müstehcenliğin ön plana çıktığı görülür.

Osmanzâde Ahmed Tâib (ö. 1723), *Hiciv ve Hezliyyât*: Kaynaklar, hiciv ve hezliyyâtının yanı sıra, hem eleştiri türüne hem de, içerisinde mizahî unsurlar bulundurması açısından, hiciv türüne örnek verilebilecek tarzda şiirlerinin olduğundan bahsetmektedir.

Tırsî İbrahim (ö. 1727): Hiciv vadisinde tanınmış bir şair olan Tırsî'nin *Dîvân*'ı da hicivlerinden oluşmuştur.

Nedîm (ö. 1730), *Dîvân*: Nedîm şiire, her ne kadar yerli unsurları sokmuş olsa da, onun üslubu hiçbir zaman basitleşmemiştir. Eserinde rastlanan nükteler, hiçbir zaman rahatsız edici, müstehcen ve argoya meyilli olmamış; bilakis kullandığı bu nükteli ifadeler şiirine apayrı bir hava katmıştır.

Firâkî Dede (ö.1742), *Sek-nâme*.

Âsım (Çelebizâde) (ö. 1760), *Acâibü'l-Letâif*: Timurun oğlu Şahruh Mirza'nın 1419 yılında Çin hakanına gönderdiği heyet içinde yer alan Nakkaş, seyahat notlarını 1422 yılında Farsça olarak *Sefer-name-i Çin* adıyla kitaplaştırmıştır. Eser, Damat İbrahim Paşa'nın isteği üzerine Çelebizade Asım tarafından *Acâibü'l-Letâif* adıyla Türkçeye çevrilmiştir.

Haşmet (ö. 1762): Sözünü söylemekten çekinmeyen ve neredeyse her önüne geleni eleştirmekten ve yermekten zevk alan bir kişilik olarak dikkatleri çeken Haşmet'in *Vilâdetnâme-i Hümayun* adlı eseri, hiciv türüne verilebilecek güzel bir örnektir.

Şeyh Galip (ö. 1798), *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*: Şeyh Galib'in mensur *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*'sinde az da olsa rastlanan bazı parçalar eski terbiyevî kitaplarda zaman zaman başvurulan komik hikâye anlatma geleneğinin de devam ettiğini gösterir.

Hoca Ratıp (XVIII. yüzyıl), İnek Kasîdesi.

Kânî (Ebubekir) (Tokatlı) (ö. 1792), *Letâif-i Kânî, Hirre-nâme*: Kânî'nin hicivlerinin yer aldığı bu eser Kânî Efendi'nin Kânî mahlasını kullanarak söylediği manzumelerle Bâdî ve Dâdî mahlaslı iki ahbap çavuş ağzından onların birbirine nazîre olarak söyledikleri manzumelerden meydana gelmiştir. Kaynaklarda keskin zekâlı ve nüktedan, kalender-meşrep ve rint bir kişi olarak nitelendirilen Kânî, müşahede yeteneği kuvvetli, hayata mizahi bir gözle bakarak onu ironik bir dille ifade edebilen bir şairdir. Ancak bu özelliklerini şiirlerinden daha çok mektuplarında ve *Letâif*'inde göstermiş ve inşâ alanında yeni bir vadi açmıştır. *Münşe'ât*'ında yer alan "Tekir binti Pamuk" imzasıyla yazdığı ve efendisinden izinsiz olarak bir kediden güzel konuşma öğrenerek herkesin kiremit bacalarını kırıp döken, flört etme sevdasına kapılan ve sonunda yaptıklarına pişman olup efendisinden af dileyen bir kedinin durumunun anlattığı mektubu bir hiciv şaheseridir. Ayrıca bu tarzdaki mizahî mektuplarıyla da edebiyatımızda ayrı bir yer kazanmıştır.

Nedîm Dîvânı (XVIII. yüzyıl): Nedîm' in en önemli eseri olan *Dîvân*'ında, duygularını saklamadan, sözünü sakınmadan ve pervâsız bir şekilde söylediği şiirleri dikkati çekecek niteliktedir.

Sünbülzâde Vehbî (ö. 1809), *Dîvân, Lutfiyye*: Kaynaklar Sünbül-zâde Vehbî'nin de hicivlerinin varlığından bahsetmekte; özellikle de Sürûrî ile karşılıklı hicivlerinin var olduğu konusunda bilgi vermektedirler. Öğüt verme amacıyla kaleme aldığı *Lutfiyye*'sinde de hicivle ilgili düşüncelerine rastlanmaktadır.

Sürurî (ö. 1814): Hicivleri, *Dîvânı* 'ndan ayrı olarak, müstakil bir eser (*Hezliyat-ı Sürûrî*) oluşturmuştur.

XIX. Yüzyıl

Abdülhalim Galip Paşa (ö.1876), *Mutâyyebât-ı Türkiyye*: Onun Kastamonu ağzıyla yazdığı ve *Mutâyyebât-ı Türkiyye* adını verdiği şiirleri tamamen cinsel içeriklidir ve bölge ağzının özelliğinden de yararlanarak güldürür.

Eşref (ö. 1912).

Fatîn (ö. 1867).

Fazıl Paşa (ö. 1883).

İzzet Molla (ö. 1829), *Mihnet-keşân*: İzzet Molla'nın sürgündeki hatıralarını konu aldığı ser-güzeştname türünden bir eserdir.

Kazım Paşa (ö. 1889).

Ref'i-i Kalayi (ö. 1822).

Süleyman Faik Efendi (ö. 1837): *Hecv ve Hezl, Mecmuâ*.

Ziya Paşa (ö. 1880): *Külliyat-ı Ziya, Harabat, Rüya, Zafer-name, Endülüs ve Engizisyon Tarihleri, Emil Tercümesi, Tertüf Tercümesi, Arzuhal, Veraset Mektupları, Terki-i bend, Terci-i bend*. Ziya Paşa, eserlerinin çoğunda başta Ali paşa olmak üzere devrin devlet adamlarını hicvetmiştir.

Namık Kemal (ö. 1888): Ta'kîb-i Harâbât: Kısaca Ta'kîb diye de anılan bu eser Ziyâ Paşa'nın Harâbât adlı antolojisinin ikinci ve üçüncü ciltlerinin tenkidi için yazılmıştır. İstanbul'da 1303/1886'da 134 sayfa hâlinde basıldı.

Tahrîb-i Harâbât: Ziyâ Paşa'nın Harâbât adlı antolojisinin birinci cildinin tenkidi için yazılmıştır. İstanbul'da 1303/1886'da 160 sayfa hâlinde basılmıştır..

Hırrename: Rüşvet, komisyon ve yolsuzluk söylentileri yüzünden Sultan Abdülaziz tarafından görevden alınan Sadrazam Mahmud Nedim Paşa için yazılmıştır. (Diyojen dergisi, sayı 133, 1872) Kemâl Bey'in İrfan Paşa'ya Mektubu: Eski tarzı savunan İrfan Paşa'ya yaptığı tenkitlerinden oluşmaktadır. İstanbul'da 1304/1887'de 36 sayfa hâlinde basılmıştır. Ayrıca Namık Kemal'in Mahmut Nedim Paşa hakkında yazmış olduğu mütekerrire Müseddes, Şair Hayri için yazmış olduğu hiciv manzumeleri (Kıt'a-i Te'dîbiyye, Kıt'a-i Terhîbiyye, Kıt'a-i Teşhiriyye, Kıt'a-i Tahkiriyye) "Lisân-ı Osmaninin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şâmilidir" başlıklı makalesi, "Mukaddeme-i Celal" başlıklı makalesi de hiciv ve edebi tenkit açısından önemli yazılarındanır.³⁸

XX. Yüzyıl

XX. yüzyılda, Divan şiirinin meşhur eserlerini tehzil (alaya alma) ve tezyif (değersizleştirme) yoluyla yazılmış hicivlerle karşılaşmaktayız. Neyzen Tevfik, Fazıl Ahmet Aykaç, Halil Nihat Boztepe, İbrahim Alaattin Gövsa, Yusuf Ziya Ortaç,ERCÜMENT EKREM TALU, Orhan Seyfi Orhon, Kâzım Köroğlu, Hüseyin Rifat gibi şairlerin mizah ve hiciv türünde eserleri bulunmaktadır. Ayrıca Kadı Mehmed Abdülbâki Hıfzî'nin, Sâlim'in mektuplarının yanı sıra Nev'î'nin Koca Sinan Paşa'ya gönderdiği mektubunda hicve rastlamak da mümkündür.

Bunlara ek olarak *Hikâye-i Mekk-i Zenân*, *Hazâ Hikâye-i Ebu Ali Sinâ*, *Menakıb-ı Sultan Murad*, *Hikâye-i Hoca Saîd*, *Narh-name-i Dilberân*, *Hikâyet-i Sultan Selim*, *Tuhfetü'l-Mecânin*, *Kuşların Muhakemesi* gibi yazarı belli olmayan hiciv eserleri vardır.

3. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA HİCİV LİTERATÜRÜ

Türk edebiyatında hiciv alanında yapılmış olan çalışmalara burada yer verilmiştir.

Kitaplar

1. Akkuş, Metin, *Hicvin Ankalari: Neî ve Sihâm-ı Kazâ (İnceleme-Karşılaştırmalı Seçme Metinler)*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.
2. Albayrak, Nurettin, "Hiciv-Halk Edebiyatı", İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.17, 1998, s. 452.
3. Ambros, Edith Gülçin, *Gülme, Güldürme ve Gülünç Düşürme Gereksinimlerinden Doğan Türler ve Osmanlı Edebiyatında İroni, Nazımdan Nesire Edebî Türler, Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 4*, (Hazırlayanlar: Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım), İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2009, s.64-85.
4. Apaydın, Mustafa, *Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
5. Arıkbağ, Zafer ve Dünder Akünal, *Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah Şiirleri*, İstanbul: Aydınlık Basımevi, 1944.
6. Arısoy, M. Sunullah, *Türk Hiciv ve Mizah Antolojisi*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1967.
7. Arısoy, M. Sunullah, *Türk Gülmece ve Yergisinden Seçmeler*, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1977.

³⁸ Maksut Yiğitbaş, "Tanzimat Döneminde Edebî Tenkit", s. 1215.

8. ATUN, Suna, *Kıbrıs Türk Hiciv Şiiri Antolojisi (1834 – 2004)*, Lefkoşa: Samtay Vakfı Yayınları, 2005.
9. Aykaç, Fâzıl Ahmet, *Hitabeler, Şiirler, Hicivler ve saire...*, İstanbul: Akşam Kitaphanesi, 1934.
10. Aynur, Hatice vd., *Hicve Reva, Mizaha Mayıl (Güldürücü Metinleri Anlamak), Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XIII*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2018.
11. Batur, Enis *Kara Mizah Antolojisi*, İstanbul: Sel Yayınları, 2005.
12. *Bazı Nâdide Hicviyât (yz.)*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu / 10, İstanbul.
13. Behram, Nihat, *Türk Halk ve Dünya Edebiyatından Başkaldırı Şiirleri*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.
14. Bergson, Henri, *Gülme (Le Rire)*, (Çev. Ord. Prof. Mustafa Şekip Tunç). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.
15. Bergson, H., *Gülme: Komiğin Anlamı Üstüne Deneme* (Çev.Y. Avunç). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2006.
16. Budak, Ali, *Zafernâme (Çağdaş Kuramlarla Bir Satir Analizi)*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013.
17. Bulut, Süleyman, *Nüktedan Ünlü Nükteci*. İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2003.
18. Canberk, Eray, *Türk Yazınında Seçilmiş Yergi Şiirleri*, 2. bs. İstanbul: Adam Yayınları, 1955.
19. Cebeci, Oğuz, *Komik Edebi Türler Parodi, Satir ve İroni*, İstanbul: İthaki Yayınları, 2008.
20. Coşkun, Menderes, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Tenkit*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.
21. Çağın, Şerife, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.
22. Çavuşoğlu, Mehmet, “Kaside Şairi Nef’î”, *Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef’î*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1991, s.79-91.
23. Çavuşoğlu, M., “Nef’î’nin Kasidelerinden Örnekler ve Açıklamaları”, *Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef’î*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1991, s. 91-135.
24. Çıblak, Nilgün, *Âşık Şiirinde Taşlamalar*, Ankara: Ürün Yayınları, 2008.
25. ÇIKLA, Selçuk (2003), “Türk Edebiyatında 'Eleştiri' Başlıklı Bazı Metinler Hakkında Birkaç Söz”, *Hece Eleştiri Özel Sayısı*, sy. 77/78/79, Mayıs/Haziran/ Temmuz, s. 560-569.
26. Çiftçi, Hasan, *Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, 478 s.
27. Demir, A., *İnce Alaydan Satire / Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Hiciv ve Mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
28. Efe, Necdet Rüştü, *Türk Nüktecileri*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 2013.
29. Erzurum, Kenan, *Taşlamalar*, İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2009.
30. Erzurum, K., *Steril, Taşlamalar II*, İstanbul: Başlık Yayınları, 2011.
31. Fares, Bichr, *İslam Ansiklopedisi*, “Hiciv”, c.5, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997.
32. Fenoglio, Irène ve François G., “Sunus”. *Doğu'da Mizah*. Haz. Irène Fenoglio ve François Georgeon. (Çev. Ali Berktay). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
33. Göker, Cemil, *Gülme ve Güldüren Sanat Türleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
34. Güvemli, Zahir, *Türk Mizah Edebiyatı Antolojisi (Manzum-Mensur)*, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1955.
35. Güvemli, Zahir, *Türk Mizah Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul: Kader Basımevi, 1949.
36. Herder, Johann Gottfried, *Eleştiri ve Hiciv*, (Çev. Yüksel Baypınar), Ankara: Denemeler Seçkisi, 1990, s. 16-23.
37. Kierkegaard, Soren *İroni Kavramı*, (Çev. Sıla Okur), İstanbul: İş Kültür Yayınları, 2004.
38. Kısakürek, Necip Fazıl, *Öfke ve Hiciv*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2008.
39. Koestler, Arthur *Mizah Yaratma Eylemi*. Çev. Sevinç Kabakçioğlu ve Özcan Kabakçioğlu. Mizah Kültürü 5, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997.

40. Kortantamer, Tunca. “Osmanlı Dönemi Türk Mizah Anlayışı”. *Eski Türk Edebiyatı–Makaleler*, Haz. Şerife Yağcı ve Fatih Ülken. Kültür Eserleri Dizisi 391, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004. s. 132-38.
41. Kortantamer, T. *Temmuzda Kar Sarmak*, Ankara: Phoenix Yayıncılık, 2007.
42. Kudret, Cevdet, *Hicviyeler*, 3. bs., Ankara: Bilgi Yayınevi, 1970.
43. Kurnaz, Cemal ve Mustafa Tatçı, *Türk Edebiyatında Şathiyye*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.
44. Kut, Günay. “Yazmalar Arasında I: Mizahî Bir Lügat”. *Yazmalar Arasında: Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları I*, İstanbul: Simurg Yayınları, 2005. s. 249-52.
45. Kutay, Cemal, *Osmanlı’da Mizah*, İstanbul: Abm Yayınevi, 2013.
46. Levend, Ağâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.
47. M. 558, (TY) *Seçme Gazeller ve Hicivler Mecmuası*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî (Manzum) Ty. 558, vr. 16a., İstanbul.
48. Menderes Coşkun, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Tenkit (Şairin Şaire Bakışı)*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007, 272 s.
49. Nar, Ali, *Mizah Edebiyatı*, İstanbul: Elif Yayınları, 2004.
50. Nesin, Aziz, “Yergi ve Taşlama”, *Yetmiş Beşinci Yaşında Aziz Nesin*, (haz.: Alpay Kabacalı), İstanbul: Atak Ofset., 1990.
51. Nesin, Aziz, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı*, İstanbul: Adam Yayınları, 2001.
52. Oğuzcan, Ümit, Yaşar, *Taşlamalar Hicivler 1*, İstanbul: Everest Yayınları, 2008.
53. Oğuzcan, Ümit, Y., *Taşlamalar Hicivler 2*, İstanbul: Everest Yayınları, 2008.
54. Onan, K., *Hiciv Üstatları Neyzen Tefrik, Şair Eşref, Biyografileri, Hatıraları, Şiir ve Hicivleri*, İstanbul: Bütün Kitapevi, 1961.
55. Orhon, Orhan, Seyfi, *Hicivler*, Ankara: Doğu Matbaası, 1951.
56. Orhon, Orhan, S., *Düğün Gecesi (Hiciv ve Mizah Hikâyeleri)*, İstanbul: Yeni Matbaa, 1957.
57. Öngören, Ferit, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1983.
58. Öngören, F., *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1998.
59. Özcan, Ömer, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah (Yergi ve Gülmece)*, İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 2002.
60. Özdemir, Mehmet, *Harnâme*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.
61. Özdemir, Nebi, *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
62. Özkırımlı, Atilla, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul: Cem Yayınları.
63. Öznlü, Ünsal, *Gülmecenin Dilleri*, Ankara: Doruk Yayınları, 1999.
64. Rosenthal, Franz, *Erken İslâm’da Mizah* (Çev. Prof. Dr. Ahmet Arslan), 1.baskı, İstanbul: İris Yayınları, 1997.
65. Samih, Mehmet, *Türk Şiirinde Hiciv, Taşlama, Yergi Antolojisi*, İstanbul: Tiyatro Film Yayınevi, 1983.
66. Sanders, Barry *Kahkahanın Zaferi/Yıkıcı Tarih Olarak Gülme*, (Çev.: Kemal Atakay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.
67. Semih, Mehmet *Türk Şiirinde Hiciv, Taşlama, Yergi*, İstanbul: Tiyatro Yayınları, 1983.
68. Sokullu, Sevinç, *Türk Tiyatrosunda Komedyanın Evrimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
69. Şengül, Abdullah (2007), “Edebi Eleştiri”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, s. 569–590.
70. Tanyaş, Hamza, *Bağdathı Ruhi ve Ziya Paşa (Terkibi bentler ve Terci-i bent)*, Ankara: Kavaklıdere Kültür Yayınları, 1995.

71. Timurtaş, Faruk Kadri *Şeyhî'nin Harnâmesi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1981.
72. Tolasa, Harun *Sehi, Latifî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16.yy.'da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
73. Türk Ansiklopedisi, "Hiciv/Hicviye", c.19, s.221-222, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
74. Usta, Çiğdem, *Mizah Dilinin Gizemi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.
75. Ünver, İsmail, "Övgü ve Yergi Şairi Nef'î", *Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef'î*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1991, s.45-79
76. Varlık, M. Bülent, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mizah". *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
77. Yakar, Fahri, *Mizahın Gücü Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk ve Dünya Edebiyatında Mizah*. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2013.
78. Yeşilyurt, Türkan, *Nazım Hikmet ve Yergi*, İstanbul: Yasak Meyve Yayınları, 2014.
79. Yiğitbaş, Maksut, "Tanzimat Döneminde Edebî Tenkit", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/16 Fall 2015, p. 1205-1236, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8948>, ISSN: 1308-2140.
80. Yücebaş, Hilmi, *Hiciv Edebiyatı Antolojisi, XV. Yüzyıldan Yassıada Haramilerine Kadar Türk Şairlerinin Hicivleri, Nükteleleri ve Hatıraları*, İstanbul: Hamla Matbaası, 1961.

81. Yücebaş, Hilmi, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul: Milliyet Yayınevi, 1961.

Makaleler

1. Akar, Metin, "Bir Hiciv Dolayısıyla", *Türk Kültürü*, c. XXXII, 1994, sy. 372, s. 243-245.
2. Akıllı Ozan "Hicve Değmez", *Mizah*, 13 Ocak 1950, sy. 184, s. 1482.
3. Akkuş, Metin, "Eski Türk Edebiyatında Hiciv", *Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları*, 2000, s. 47-67.
4. Akkuş, Metin, "Kaside ve Hiciv Şairi Nef'î: Hayatı, Kişiliği, Sanatı, Eserleri", *Türk Kültürü*, c. XXXVII, 1999, sy. 440, s. 705-713.
5. Akkuş, Metin, "Kaside ve Hiciv Şairi Nef'î: Fahriye Tarzında Bir Kasidesinin Şerhi", *Türk Kültürü*, c. XXXVII, 1999, sy. 440, s. 714-727.
6. Alay, Okan, "Yergi, İroni ve Mizahla İlintili Kavramlara Dair Bir Değerlendirme". *Türk Dili Dergisi*, Aralık 2018, Yıl: 68 sy. 804, s. 29-46.
7. Albayrak, Nurettin "Halk Edebiyatında Hiciv", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 17, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, s. 452.
8. Alıcı, Lütfi, "Türk Edebiyatında Sosyal Tenkit Örnekleri Olarak 'Yuf' Redifli Şiirler". *İlmi Araştırmalar*, 2004, sy.17, s.35-48.
9. Apaydın, Mustafa (2014). Türkiye Türkoloji'sinde Yapılan Mizah-Hiciv Çalışmaları Hakkında Bazı Değerlendirmeler". Varşova Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi Türkoloji ve Orta Asya Halkları Bölümü Türkoloji Tartışmaları (Başarı ve Zaaflarıyla Çağdaş Türkoloji), (Ed. Öztürk Eminoğlu vd.), s.457-466.
10. Apaydın, M., "Tanzimat'dan Sonra Mizah ve Hiciv", *Türk Edebiyatı Tarihi*, c.3, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007, s.323-338.
11. Apaydın, Mustafa. "Türk Hiciv Edebiyatında Önemli Bir Aşama: Ziya Pasa'nın Zafername'si". *Toplumsal Tarih*, Subat 2004, sy.122, s. 90-95.
12. Aray, A. V., "Hiciv ve Mizah Ne Demektir?", *İnanç Kültür Dergisi*, 1939, sy. 32-33, s. 1214.
13. Artam, Nurettin, "Hicviyelere Dair!", *Ulus*, 14 Ocak 1951, sy. 10616, s. 2.
14. Avcı, İsmail, "Enderunlu Vasıf Divanı'nda Mizah". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, sy. 6/1, 2017, s. 220-237.
15. Aydın, Abdullah, "Divan Şairlerinin Şiir Aracılığıyla Atışmaları". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.3, sy:6, Güz 2013, s. 49-90.

16. Aydın, Abdullah, "Divan Şiirinde Şair ve Şiire Dair Atışmalar". *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/3 Winter 2014, p. 213-237.
17. Aytaç, Aslı, "Lâmi'î Çelebi Dîvânı'nın Müteferrikât Bölümünde Bulunan Hiciv Manzumeleri". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/2, Spring 2011, p. 75-86.
18. Aytür, Ünal, "Bazı Hiciv Türleri Üzerine", *Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi*, 1968, c.I, sy. 3, s. 135-149.
19. Balalan, Ali, "Nef'î'nin Kasidelerinde Mübalağa Sanatındaki Ayrıntılar". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3, Summer 2012, s. 453-468.
20. Batislam, H. Dilek, "Tokatlı Ebûbekir Kânî'nin Bir Mektubu". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2006, c.15, sy.1, s.69-76.
21. Batislam, H. Dilek "Divan Edebiyatında Latife ve Hezl", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2013, c.22, no:1, s. 236
22. Baypınar, Yüksel, "Güldürürken Düşündüren Eleştiri: Hiciv", *Gündoğan Edebiyat*, Yıl: I, 1992, sy. 2, s. 103-110.
23. Baypınar, Yüksel, "Hiciv Kavramı Üzerinde Bir İnceleme", *AÜ DTCF Dergisi*, 1978, sy. 1-4, s. 31-37.
24. Bloom, Edward A. "Satire", *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*, New Jersey: Princeton University Press, 1993, s. 1114-1117.
25. Coşkun, Menderes, "Türk Dîvân Şairlerinin Birbirlerini Değerlendirme Tarzları", *The journal of Ottoman Studies –XXVI Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'na Armağan-II*, İstanbul, 2005.
26. Coşkun, Sezai, "Mehmet Âkif'in Şiirinde Eleştiri Vasıtası Olarak Hiciv-İroni Kullanımı ve Eleştiri Konuları", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2010, sy.44, s.203-229.
27. Çaldak, Süleyman, "Veysi'nin Hicviye'si". *Journal of Turkish Language and Literature*, Volume 2, 2016, Issue: 1, Winter p.81-92.
28. Çalışkan, Nuray, "XIX.Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, c. 2, Bahar 2018, sy. 1, s. 30-40.
29. Çalışkan, Nurettin, "Nef'î Divanı ve Sihâm-ı Kazâ'nın Zihniyet, Edebîlik ve İçerik Bakımından Karşılaştırılması", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/3 Winter 2014, p. 397-422.
30. Çapan, Pervin "XVIII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şaka, Takılma ve Alay Düşkünlüğü Üzerine". *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 2012, sy. 5. s. 109-122.
31. Çavuşoğlu, Mehmet, "Zâtî'nin Letâyifi", *İstanbul Üniversitesi TDED.*, c. XVII, Ağustos 1970, s.1-51.
32. Çavuşoğlu, M. "Zâtî'nin Letâyifi II", *İstanbul Üniversitesi TDED.*, c. XXII, Ağustos 1977, s.113-161.
33. Çetinkaya, Ülkü. "Divan Şiirinden Örneklerle Mübalağa Sanatının Mizahla İlişkisi", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2011, c.6, sy. 2, s. 39-74.
34. Çınar, Bekir, "Bir Hiciv Örneği: Tarzi'nin Zille-Nâmesi", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2006 Güz, sy. 20, s.17-31.
35. Çiftçi, Hasan, "Klâsik İslâm Edebiyatında Hiciv ve Mizah", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1998, sy. 10, s. 139-162.
36. Çiftçi, H., "Klâsik İslâm Edebiyatında Hiciv ve Mizahın Yöntemleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1999, sy. 11, s. 173-182.
37. Çiftçi, H., "Klâsik İslâm Edebiyatında Hiciv", *Yedi İklim*, Şubat 1998, sy. 95, s. 46.
38. Deger, M. Bülent, "Nâbî'nin Türkçe Divanında Hiciv". *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5, Issue 1, February 2012, p. 75-96.

39. Demirel, Gamze "Klasik Türk Edebiyatında Hiciv, *TALİD Eski Türk Edebiyatı*, sy. II, 2007, s. 131-154.
40. Durmuş, İsmail, "Arap Edebiyatında Hiciv", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 17, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, s. 447-449.
41. Ekinci, Ramazan, "Türk Hiciv Edebiyatının Sıradışı Bir Şairi: Küfrî-i Bahâyî ve Eserlerinden Örnekler". *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, Güz 2014, c. 24, s. 33-58.
42. Emeksiz, Abdulkadir, "Türk Halkbilimi Mizah Araştırmalarına Dair Genel Tespit, Değerlendirme ve Teklifler". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/8 Spring 2015, p. 987-1024. DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8084>, ISSN: 1308-2140.
43. Erken, Jülide, "Necâtî Bey Divânı'nda Edebî Sanatların Mizah Yaratma İşlevi", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]* Yıl 4, sy. 8, Bahar 2018, s. 188-203.
44. Erkul, Rasih, "Klâsik Türk Şiirinde Mizahın Hiciv Boyutunda Fuzûlî Örneği". *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi (Journal of Academic Literature)*, Prof. Dr. Mine MENGİ Özel Sayısı, 2016, sy. 5, s. 263-271.
45. Eren, Abdullah, "Sihâm-ı Kazâ'da Hakaret Unsuru Olarak Hayvanlar", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Temmuz 2009, sy. 2/1, s. 28-44.
46. Fedai, Özlem, "Garip ve İkinci Yeni Şiirinde Bir Kaynak olarak Humour ve İroni" *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4 /1-I Winter 2009, s. 997-1021.
47. Gedik, Nusret, "Azmi-zade Haleti'nin Derviş Paşa Hicviyesi: Kadd-i Mestan", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2015, sy. 15, s. 133-166.
48. Georgeon, François. "İstanbul'un Aynası Osmanlı Yergi Basını". (Çev. M. Emin Özcan.) *Güldiken Mizah Kültürü Dergisi*, Yaz 1996, sy.10, s. 46-52.
49. Göçgün, Önder, "Tanzimat Devrinin Bir Hiciv Âbidesi: Ziya Paşa'nın Zafer-name'si". *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1986, sy.3, s. 1-28.
50. Göçgün, Önder, "18. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinin Nüktedân Bir Mevlevî Şairi: Tokatlı Kânî". *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat-Tokat Valiliği Şeyhülislam İbn Kemal Araştırma Merkezi Yayını*, Ankara, 1987, s. 565-572.
51. Gökyay, Orhan, Şaik "Molla Lûtfinin Mizah ve Hiciv Yönü", *Tarih ve Toplum*, Ekim 1986, c. 6, sy. 34, s. 58-61.
52. Gönül, Hüseyin. "Nükte ve Nüktenin Aracı Olan Edebî Sanatlar", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2011, c.6, sy. 4, s. 163-182.
53. Gümüş, Nevin, "Abdurrahman Sâmî Paşa'ya Ait Mensur Bir Letâif-Nâme". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (2012), sy:31, s. 21-32.
54. Gür, Âlim (1984), "Cumhuriyet Dönemi Mizah ve Hiciv", Başkent Yayınları Büyük Kültür Ansiklopedisi, c. 12, s. 4733-4734.
55. Gürbüz, Atik İncinur, "Bir Şiir Mecmuasındaki Hicivli Söyleyişler". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/2 Spring 2011, s. 87-94.
56. Gürer, Betül, "Övgü ve Yergi Bağlamında Sûfilerin Nazarında Hallâc-ı Mansûr". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 2017, sy.47, s. 171-197.
57. Haksever, H. İbrahim, "Kânî Münşeatinde Mizah", *Journal of Turkish Language and Literature*, Volume:2, sy. 4, Autumn 2016, s.51-58.
58. Işıl, Hüseyin Rifat, "Yeni Nesil İçinde Hicvi Merak Edenler de Varmış", *Milliyet*, (röp. y.: Mahmut Erhan), 21 Mart 1952, s. 2.
59. Kanar, Mehmet, "Nef'î'nin Tuhfetü'l-Uşşâk Adlı Farsça Kasidesi". *Doğu Esintileri-İranoloji, Fars Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2016, sy.4, s. 1-29.
60. Karabey, Turgut, "Nef'î'de Hiciv", *Türk Edebiyatı*, 1985, sy. 140, s. 27-28.
61. Karabey, Turgut, "Nef'î'nin Hicivleri ve Edebî Değeri", 2 Aralık 1994, İbrahim Hakkı Sağlık Eğitim Enstitüsü Paneli, *Hasbihal Dergisi*, 1993, s. 26-29.

62. Karahan, Abdülkadir “Fuzûlî'nin Mektupları- I”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1948, c.3, sy.1-2, s.245-266.
63. Kayabaşı, Bekir, “Okçu-Zade'nin Özel Bir Mektubu Üzerine”. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/21 Fall 2016, s. 719-728.
64. Kayıran, Yücel, “İronik Algı: Hicivsel Nara”, *Gül Diken*, 2002, sy. 28, s. 49-63.
65. Kaynak, A, “Hiciv ve Nükte”. *Hayret Dergisi*, 2013, sy. 3, s. 53-54.
66. Kazan, Şevkiye, “ Klâsik Türk Sairlerinin Dilinden Beddualar”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/2, Winter 2009, s. 777-821.
67. Kesik, Beyhan, “Güftî'nin Teşrifâtü'ş- Şu'arâ'sında Mizahî Unsurlar”, *Journal of Turkish Language and Literature*, Volume 1, sy.2, Autumn 2015, s. 85-92.
68. Kılıç, Zülküf, “Klâsik Türk Edebiyatında Eleştiri Terminolojisi”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.1, sy.1, Aralık 2008, s. 151-160.
69. Kılıç, Zülküf, “Türk Edebiyatında Birbirine Yakın Üç Kelime: Hiciv, Medih ve Hezel”, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3 Summer, 2012. s. 1743.
70. Koçoğlu, Turgut, “Harnâme'ye Hikmet Gözüyle Bakmak”. *Turkish Studies – International Periodical For Teh Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 12/22, s. 499-510.
71. Kortantamer, Tunca “Nev’î Efendi'nin Sadrazam Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu”, *Osmanlı Araştırmaları*, 1991, sy.11, s. 215-228.
72. Kortantamer, T., “Kuruluşundan Tanzimat'a kadar Osmanlı Dönemi Türk Mizahının Kısa Bir Tarihi”, *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, c. XI, s. 605.
73. Kutlar, F. Sabiha, “Klasik Türk Şiirinde Şehir Hicivleri ve Arpaemîni-Zâde Mustafa Samî'nin Edirne Kasidesi”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/2, Spring 2011, s. 1-16.
74. Kutluk, İbrahim (2008), “Fuzûlî Şikâyetnâme”, *Türk Dili Mektup Özel Sayısı*, sy. 274, s. 32-38,
75. Küçük, Sabahattin, “Divan Edebiyatında Sosyal Tenkit: Ebu Bekir Kâni Efendi'nin Hasbihal'i”. *Türk Kültürü*, sy. 262, Şubat 1985, s. 121-128.
76. Levend, Ağâh Sırrı, “Dîvân Edebiyatında Gülmece ve Yergi”, *TDAY Belleten 1970'den Ayırbaşım*, Ankara: TDK Yay., 1971, 37 s.
77. MAUROIS, Andre (1960). “Nükte ve Mizah” (Çev.: İhsan Akay), *Varlık Dergisi*, s. 14-15, İstanbul.
78. Mengi, Mine, “Divan Şiirinde Yergi Amaçlı Söz Sanatları”, *Divan Şiiri Yazıları*, 1996, s. 126-132.
79. Mermer, Kenan, “Bağdatlı Rûhî'de Hicvin Başka Bir Yüzü: Çarh Ve Dehr”, *Turkish Studies – International Periodical For Teh Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2016, Volume 11/17, s.93-114.
80. Morreall, John (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*, (Çev. Kubilay Aysevener-Şenay Soyer), 1. baskı, İstanbul: İris Yayınları.
81. Nar, Ali, “İslâmî Edebiyat Açısından Mizah ve Hiciv”, *İslâmî Edebiyat*, 1989, c. II, sy. 1, s. 46-49.
82. Ocak, Fatma Tulga, “Nef’î İçin Söylenmiş Bir Hiciv Beyti Üzerine”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1983, c. I, sy. 1., s. 19.
83. Ocak, Tulga “Nef’î ve Türk Edebiyatındaki Yeri”, Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef’î, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1991, s.1-45.
84. Okay, M. Orhan Türkiye İslam Ansiklopedisi, “hiciv” maddesi, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, c. 17, s. 447.
85. Özkırımlı, Atilla, “Hezl” mad. Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul: Cem Yayınevi, 1987, c.3, s.630.
86. Öztürk, Murat, “Klasik Türk Edebiyatında Padişahlara Yapılan Yergiler”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/1 Winter 2013, s. 2143-2164.

87. Öztürk, Murat, “Bahri Efendi’nin Letâifnâme’si ve Letâifnâme’sinden Mizah Örnekleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2017, sy: 59, s.75-96.
88. Pala, İskender ve Akkuş Metin (1998). “Hiciv-Türk Edebiyatı-Divan Edebiyatı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.17, İstanbul, s. 450-452.
89. Poyraz, Yakup, “Bıçak Sırtında Yürümek: Hiciv Şiirleri”. *Akademik Bakış Dergisi*, sy. 41, Mart – Nisan 2014, s.1-27.
90. Selçuk Bahir, “Nef’î’ de Söz ve Savaş İlgisi”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yaz 2006, yıl: 10, sy.28, s.233-246.
91. Solmaz, Süleyman “16. Asır Şu’arâ Tezkirelerinde Nükte”, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2011, Volume 6/2, s.19.
92. Soyuer, Halil, “Edebiyatımızda Hiciv”, *Türk Edebiyatı*, Eylül 2003, sy. 359.
93. Şahin, Özlem, “Divân ve Halk Şiirlerinde Eleştiri Sazları Olan Hiciv ve Taşlamanın Örnekler ile Mukayesesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi (Sobider)*, Haziran 2017, sy: 11, s. 993-1011.
94. Şahin, Veysel, “Namık Kemal’in Mektuplarında Dil ve Edebiyat Üzerine Tenkitler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 3/4 Summer 2008, p. 687-715.
95. Şenödeyici, Özer, “Nef’î ve Gürcü Mehmed Paşa Mücadelesinin Tarihi ve Edebî Boyutları”. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 2010, c. 1, sy. 6, s. 319-332.
96. Şölçün, Sargut, “Tarihsel Açından Hiciv ya da ‘Satir’e”, *Türkiye Yazıları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000, s. 81.
97. Tanç, Nilüfer, “Bir Fıkra Tipi Olarak Keçeci-zade İzzet Molla”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2018, c.11, sy: 24, s. 336-359.
98. Taşdelen, H. (2009). “İslâm’ın İlk Dönemine Ait Bir Hiciv Örneği: Hassân B. Sâbit’in Hemziyye’si”. *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (1). s. 299-318.
99. Tek, Zeynep, “İnce Alaydan Satire / Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nde Hiciv Ve Mizah Hakkında”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, sy. 29, s.437-439.
100. Tokmak, A. Naci “Hiciv/Fars Edebiyatı” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1998, c. 17, s. 449, 450.
101. Tosun, Necip, “Öyküde İronik Anlatım”, *Hece*, 2007, sy. 124, s. 84-91.
102. Tuğluk, Abdulhakim, “Süleyman Nazif’in Hicivdeki Ustahğı: Beau Sherif’in Boş Herif’e Dönüşümü (İnceleme-Metin)”. *HIKMET-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Güz 2015, sy. 1, s. 25-38.
103. Tuğluk, İ., Halil, “Bir Mecmuada Bâkî, Nev’î (Yahya) ve Nef’î İle İlgili Bazı Latifeler”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 2009, Volume 4(2), s. 1025-1038.
104. Tural, Sadık, “Nekre ve Nükte Kavramlarının Kültür İçindeki Yeri veya Gülmenin Sosyo-psikolojik Boyutları”, *Millî Folklor*, 1990, sy.7, s.34-41.
105. Türkmen, Fikret, “Anadolu Mizahında Bazı İran ve Arap Kökenli Mizah Tipleri”, *Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 1996, sy. 1, s. 1-7.
106. Türkmen, Fikret, “Günümüzde Mizah Teorileri ve Nasreddin Hoca Fıkraları”, *Türk Yurdu*, Şubat 1997, sy. 114. s. 21-24.
107. Türkmen, Fikret, “Doğu ve Batı Dünyasında Mizah Anlayışı”, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, F. Köprülü Armağanı, Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayını, 1998, Yıl. XXX4, sy. 1-2.
108. Türkmen, F., “Osmanlı Döneminde Türk Mizahı”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2000, sy. IV, İzmir.
109. Türkmen, Fikret ve Yeniasır, M..“Kıbrıs Türk Edebiyatında Yer Alan Mizahi Şiirler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, 2008, sy. 8(1), s. 179-187.

110. Umagan, Suat, “Hikmet ve Hiciv Şairi Olarak Seyrânî”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy.19, Erzurum, 2012, s.153-169.
111. Uslu, Ahmet,” Salah Birsal’ın Şiirlerinde Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Yergi ve İroni”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2016, sy.39, s. 63-78.
112. Yeşilyurt, Türkan “Nâzım Hikmet’in Şiirinde Yergi Ögesi 1”, *Hürriyet Gösteri*, 2006, sy. 281, s. 62-68.
113. Yeşilyurt, Türkan “Nâzım Hikmet’in Şiirinde Yergi Ögesi 2”, *Hürriyet Gösteri*, 2006, sy. 282, s. 78-83.
114. Yıldız, Fatih “Hiciv Oklarına Çekilen Kılıç: Nef’î’nin Ölümü”, *Acta Turcica*, 2011, sy.1/2, s.276-290.
115. Yiğit, Süleyman, “Edebî Hicivden Sövgüye: Nef’î’nin Hicvindeki Değişim”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi (Journal of Academic Literature)*, sy. 9, Güz 2018, s. 215 – 235.
116. Yüceer, Cevdet “Edebiyatımızda Yergi Şiiri ve Can Yücel”, *Evrensel Kültür*, 2003, sy.140, s.4-7.
117. Zöhre, Armağan, “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Çerçevesinde İki Hiciv Eseri: Har-nâme ve Sihâm-ı Kazâ”. *Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social Sciences*, Haziran 2011, c.1 – sy. 1, s. 66-74.

Tezler

1. Akgöl, Ahmet *Atasözlerinde Mizahın İşlevi*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
2. Alay, Okan *Türk Saz Şiirinde Yergi, İroni ve Mizah*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2015.
3. Apaydın, Mustafa, *Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1993.
4. Ayan, Elif, *Sürûrî ve Hezliyatı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, 2002.
5. Aydın, Elif, *Divanlardaki Manzum Mektuplar*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 200.
6. Batıslam, Dilek, *Kânî’nin Mensur Letâifnamesi ve Hezliyatı*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1997.
7. Bayana, Hatice, *Teffî’nin (Nadejya Aleksandrovna Lohvitskaya) Eserlerinde Hiciv Sanatı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
8. Bayraktar, Zülfikar *Mizah Teorileri ve Mizah Teorilerine Göre Nasreddin Hoca Fıkralarının Tahlili*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2010.
9. Büker, Yıldırım, *İlya İlf ve Yevgeni Petrov’un “On İki Sandalye” Adlı Romanındaki Hiciv Sanatı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
10. Çağın, Şerife, *Eşref’in Şiiri ve Türk Hiciv Edebiyatındaki Yeri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2004.
11. Çıraklı, Durmuş Ali, *Kani’nin Manzum Letâifname’si (İnceleme-Metin)*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
12. Demir, Hiclâl Çağlarını Eleştiren Dîvan Şairleri: Hayretî - Usûlî - Hayâlî, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2001.
13. Eşiğül, Esengül, *Cumhuriyet Dönemi Mizahı Üzerinde Değerlendirmeli Bir Bibliyografya Çalışması*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002.
14. Güleç, Seyit, *Nâbî Divânı’nda Hiciv ve Mizah*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1950.
15. Günal, Zeynep, *N.V. Gogol’ün Hikâye ve Romanlarında Hiciv Sanatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1988.
16. Güven, Hikmet Feridun, *Klâsik Türk Şiirinde Hiciv*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 1997.

17. Karadikme, Arzu, İroni Kavramı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde İroni. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
18. Kaya, Nejla, *Türk Halk Şiirinde Yergi ve Pir Sultan Abdal Örneği*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1994.
19. Öksüz, Mert, *Cumhuriyet Devri Türk Şiirinde Hiciv (1923-1960)*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2015.
20. Mecek, Özlem, *Türk Öyküsünde Kara Mizah (1950-1980)*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
21. Rysbay, Kanat, *Refik Halit Karay'ın Eserlerinde Hiciv ve Mizah*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
22. Saraç, Ömer, *16. ve 17. Yüzyıl Türk Halk Şiirinde Toplumsal Yergi*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
23. Turan, Nuran *Abdülbaki Fevzi Uluboy'un Şiirleri ve Hiciv Geleneği*. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
24. Yıldırım, Tuğba, *Lehçetü'l-Hakayık'ta Mizah Söylemi*. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
25. Zekeriyya A., Hicâ, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mezuniyet Tezi, 1932.

Bildiriler

1. Demirel, Şener, "Eski Türk Edebiyatında Letaifnâmeler ve Bir Yazma Eserin Kenarındaki Latifeler", Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu (15-16 Mayıs 2010) Bildiriler Kitabı, Sözkese Matbaacılık, Ankara 2010, s. 225-240.
2. Falay, Nihat, "Türk Hiciv Şiirinde Rüşvet". İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 57. Seri, 2012, s. 1-28.
3. Güleç, Hamdi, "Kayserili Âşık Seyranî'nin Şiirlerinde Hiciv", Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, 12-13 Nisan 2001 Bildirileri, c.1, s.333-337.
4. Onat Çakıroğlu, Tuba "Bağdatlı Ruhi'de Sosyal Eleştiri". Bartın Üniversitesi Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, 28-30 Nisan 2016 bildiriler kitabı 1, Bartın: Bartın Üniv. Yayınları, s. 675-683.
5. Sheridan, Michael D., "Nüh Felekte Bir Zelzele: Nefi'nin Siham-ı Kaza'sında Yergisel Söylem", Çukurova Üniversitesi Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri, Adana, 20-22 Ekim 2011, s. 186-202.
6. Sevgi, Ahmet, "Necip Fazıl'ın 'Öfke ve Hicivleri' Üzerine", Uluslararası Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu Bildirileri, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2014, s. 513-519.
7. Türkmen, Fikret, "Mizah Teorileri ve Nasrettin Hoca Fıkraları", V. Uluslararası Türk Halk Kültürü Kongresi Seksiyon Bildirileri, Ankara, 1996, s. 263-270.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Kenan (1982). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923)*, Mas Matbaacılık, Ankara.
- Alay, Okan (2018). "Yergi, İroni ve Mizahla İlintili Kavramlara Dair Bir Değerlendirme". *Türk Dili Dergisi*, Yıl: 68 sy. 804, s. 29-46.
- Apaydın, Mustafa (1993). *Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa*. Çukur Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Apaydın, Mustafa. (2004). "Türk Hiciv Edebiyatında Önemli Bir Aşama: Ziya Pasa'nın Zafername'si". *Toplumsal Tarih*, sy.122, s. 90-95.
- Apaydın, Mustafa (2014). Türkiye Türkoloji'sinde Yapılan Mizah-Hiciv Çalışmaları Hakkında Bazı Değerlendirmeler", Varşova Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi Türkoloji ve Orta

Asya Halkları Bölümü Türkoloji Tartışmaları (Başarı ve Zaaflarıyla Çağdaş Türkoloji), (Ed. Öztürk Eminoğlu vd.), s.457-466.

Aray, A. V., (1939). “Hiciv ve Mizah Ne Demektir?”, *İnanç Kültür Dergisi*, sy. 32-33, s. 1214.

Batıslam, Dilek (1997). *Kânî'nin Mensur Letâifnamesi ve Hezliyyatı*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Batıslam, H. Dilek (2013). “Divan Edebiyatında Latife ve Hezl”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.22, no:1, s. 236.

Bayana, Hatice (2012). *Teffi'nin (Nadejya Aleksandrovna Lohvitskaya) Eserlerinde Hiciv Sanatı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi).

Baypınar, Yüksel (2012). “Hiciv Kavramı Üzerine Bir İnceleme”, *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*,
Kaynak:http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tum_list.php?t=tum&psearch=hiciv,30.Nisan.2019.

Budak, Ali (2013). *Zafername: Ziya Paşa'nın İroni ve Parodi Şaheseri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.

Büker, Yıldırım (2011). *İlya İlf ve Yevgeni Petrov'un “On İki Sandalye” Adlı Romanındaki Hiciv Sanatı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi).

Coşkun, Menderes (2005). “Türk Dîvân Şairlerinin Birbirlerini Değerlendirme Tarzları”, *The Journal of Ottoman Studies –XXVI Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'na Armağan-II*, İstanbul.

Coşkun, Sezai (2010). “Mehmet Âkif'in Şiirinde Eleştiri Vasıtası Olarak Hiciv-İroni Kullanımı ve Eleştiri Konuları ”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, sy.44, s.203-229.

Çaldak, Süleyman (2016). “Veysî'nin Hicviye'si”. *Journal of Turkish Language and Literature*, Volume 2, Issue: 1, Winter p.81-92.

Çalışkan, Nuray (2018). “XIX.Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, c. 2, Bahar sy. 1, s. 30-40.

Çetinkaya, Ülkü (2011). “Divan Şiirinden Örneklerle Mübalağa Sanatının Mizahla İlişkisi”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c.6, sy. 2, s. 39-74.

Çınar, Bekir (2006). “Bir Hiciv Örneği: Tarzi'nin Zille-Nâmesi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Güz, sy. 20, s.17-31. 1.

Çiftçi, Hasan (2002). *Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 478 s.

Çiftçi, Hasan (1998). “Klâsik İslâm Edebiyatında Hiciv ve Mizah”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 10, s. 139-162.

Çiftçi, H., “Klâsik İslâm Edebiyatında Hiciv ve Mizahın Yöntemleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1999, sy. 11, s. 173-182.

Çiftçi, H., “Klâsik İslâm Edebiyatında Hiciv”, *Yedi İklim*, Şubat 1998, sy. 95, s. 46. 38.

Deger, M. Bülent (2012). “Nâbî'nin Türkçe Divanında Hiciv”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5, Issue 1, February p. 75-96.

Demirel, H. Gamze (2007). “Klasik Türk Edebiyatında Hiciv”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.5, sayı:10, s. 131-154.

Devellioğlu, Ferit (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

Erkul, Rasih (2016). “Klâsik Türk Şiirinde Mizahın Hiciv Boyutunda Fuzûlî Örneği”. *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi (Journal of Academic Literature)*, Prof. Dr. Mine MENGİ Özel Sayısı, sy. 5, s. 263-271.

Gedik, Nusret (2015). “Azmi-zade Haleti'nin Derviş Paşa Hicviyesi: Kadd-i Mestan”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, sy. 15, s. 133-166.

Göçgün, Önder (1986). “Tanzimat Devrinin Bir Hiciv Âbidesi: Ziya Paşa'nın Zafername'si”. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy.3, s. 1-28. 51.

Gökyay, Orhan Şaik (1986). “Molla Lûtfînin Mizah ve Hiciv Yönü”, *Tarih ve Toplum*, c. 6, sy. 34, s. 58-61.

Gönel, Hüseyin, (2011). “Nükte ve Nüktenin Aracı Olan Edebî Sanatlar”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c.6, sy. 4, s. 163-182.

Güleç, Seyit (1950). *Nâbî Divânı'nda Hiciv ve Mizah*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Günel, Zeynep (1988). *N.V. Gogol'ün Hikâye ve Romanlarında Hiciv Sanatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi). 54.

Gür, Âlim (1984). “Cumhuriyet Dönemi Mizah ve Hiciv”, Başkent Yayınları Büyük Kültür Ansiklopedisi, c. 12, s. 4733-4734.

Gürbüz, Atik İncinur (2011). “Bir Şiir Mecmuasındaki Hicivli Söyleyişler”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/2 Spring, s. 87-94.

Güven, Hikmet Feridun (1997). *Klasik Türk Şiirinde Hiciv*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Doktora Tezi).

Karabey, Turgut (1985). “Nef'î'de Hiciv”, *Türk Edebiyatı*, sy. 140, s. 27-28.

Karabey, Turgut 1993, “Nef'î'nin Hicivleri ve Edebî Değeri”, 2 Aralık 1994, İbrahim Hakkı Sağlık Eğitim Enstitüsü Paneli, *Hasbihal Dergisi*, s. 26-29.

Kılıç, Zülküf, “Klâsik Türk Edebiyatında Eleştiri Terminolojisi”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.1, sy.1, Aralık 2008, s. 151-160.

Kılıç, Zülküf (2012). “Türk Edebiyatında Birbirine Yakın Üç Kelime: Hiciv, Medih ve Hezel”, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3 Summer, s. 1743.

Kortantamer, Tunca (1991). “Nev'î Efendi'nin Sadrazam Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu”, *Osmanlı Araştırmaları*, sy.11, s. 215-228.

Kortantamer, Tunca (2002). “Kuruluşundan Tanzimat'a kadar Osmanlı Dönemi Türk Mizahının Kısa Bir Tarihi”, *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, c. XI, s. 605.

- Kortantamer, Tunca (2007). *Temmuzda Kar Satmak*, Phoenix Yayıncılık, Ankara.
- Levend, Ağâh Sırrı (1989). “Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi”, *Bellekten Dergisi*, TDK, s. 37, Ankara.
- Mengi, Mine (2010). *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Okay, M. Orhan (1998). Türkiye İslam Ansiklopedisi, “hiciv” maddesi, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, c. s. 447.
- Öksüz, Mert (2015). *Cumhuriyet Devri Türk Şiirinde Hiciv (1923-1960)*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi,
- Ömer, Özcan (2002). *Geçmişten Günümüze Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah (Yergi ve Gülmece)*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Öngören, Ferit (1983). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizah ve Hicvi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Poyraz, Yakup (2014). “Bıçak Sirtında Yürümek: Hiciv Şiirleri”. *Akademik Bakış Dergisi*, sy. 41, s.1-27. 5.
- Sheridan, Michael D. (2011). “Nüh Felekte Bir Zelzele: Nefi'nin Siham-ı Kaza'sında Yergisel Söylem”, Çukurova Üniversitesi Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri, Adana, s. 186-202.
- Solmaz, Süleyman “16. Asır Şu'arâ Tezkirelerinde Nükte”, *Turkish Studies – International Periodical For Teh Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2011, Volume 6/2, s.19.
- Soyuer, Halil (2003). “Edebiyatımızda Hiciv”, *Türk Edebiyatı*, sy. 359.
- Tek, Zeynep (2017). “İnce Alaydan Satire / Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Hiciv Ve Mizah Hakkında”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 29, s.437-439.
- Toparlı, Recep vd. (2004). Raif Necdet Kestelli, *Resimli Türkçe Kamus*, TDK Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, Tuğba (2006). *Lehçetü'l-Hakayık'ta Mizah Söylemi*. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yiğitbaş, Maksut, “Tanzimat Döneminde Edebî Tenkit”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/16 Fall 2015, p. 1205-1236, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8948>, ISSN: 1308-2140.
- Yücebaş, Hilmi (1976). *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, Milliyet Dağıtım, İstanbul.